

IVAN KRSTITELJ DE TOLLIS

LUKŠA BERITIĆ

Stari Dubrovčani, u vječitoj brizi za očuvanje svoje slobode i nezavisnosti, nisu propustili uporabu nijednog novog izuma u ratnoj tehnici, koliko u pogledu utvrđivanja svojih gradova i tvrđava, toliko i u pogledu naoružanja.

Pronalazak, odnosno uvoz pronalaska baruta,¹⁾ i s time u vezi izum vatrenog oružja, što je u Evropi uslijedilo početkom XIV. stoljeća, ulazi u ozbiljniju uporabu za ratne svrhe istom pred ko- nac prve polovine tog stoljeća.

Navodno, barut je bio poznat Kinezima još u XI. i XII. stoljeću, ali su ga oni upotrebljavali samo za umjetne vatre. Prvi, koji su ga počeli upotrebljavati za ratne svrhe, bili su Arapi, i to u drugoj polovini XIII. stoljeća.²⁾

U XIV. stoljeću artilerija i barut spominje se u raznim gradovima Evrope, tako u Metz 1324., u Firenci 1326., u Engleskoj i u Parizu 1338., u Pragu 1357.³⁾

I u Dubrovniku se topovi rano spominju, već 12. studenoga 1351. obavezao se Nikola Nijemac (Nicola Teutonicus) trojici izaslanika Malog vijeća da će izraditi jednu »Spingardu« (vrst starih topova manjeg kalibra). On ovo nije izvršio, jer je poslije izvjesnog vremena pobjegao iz Dubrovnika,⁴⁾ ali već 1363. u testamentu Menče Petra Menčetića, spominje se u Dubrovniku majstor Perko, koji je izrađivao bombarde (prvobitni naziv za sve topove).⁵⁾

Prema jednom zaključku Vijeća Umoljenih od rujna 1378., Dubrovnik je već te godine bio potpuno naoružan topovima.⁶⁾

Ovi prvobitni topovi sastojali su se od cijevi i takozvanog mužara ili komornog komada. Cijev je bila sastavljena iz željeznih

1) Barut od arapske riječi »Barud«, što označava salpetar, koji je glavni sastavni dio baruta. (75% salpetar, 15% ugljen i 10% sumpor) Dr. Maynert: Geschichte des Kriegswesens, Wien 1868, str. 335.

2) Dr. Maynert: Geschichte des Kriegswesens, str. 335.

3) Geschichte der gesamte Feuerwaffen, Sammlung Göschen, Leipzig 1911.

4) Mihajlo Dinić: Prilozi za istoriju vatrenog oružja u Dubrovniku i susjednim zemljama. Glas Srpske akademije CLXI drugi razred 83. str. 96—97.

5) Ibid. str. 58.

6) Monumenta Ragusina (Libri Reformationem) Zagreb, svezak IV. str. 166.

šipaka, koje su bile poredane kako dužice na bačvama i okovane jakim željeznim obručima. Komorni komad je bio kovan iz jednog komada željeza u obliku posude, u kojoj je bio nabijen barut. U samu cijev postavila bi se kamena kugla. Komorni komad bio je sa cijevi spojen jakim željeznim klinovima. Dva krasna primjerka takovih željeznih kovanih topova manjeg kalibra posjeduje Zagrebački gradski muzej. U Dubrovačkom muzeju nalazi se samo jedan komorni komad takvog topa srednje veličine. Ovakovi topovi, uslijed primitivnosti same izradbe, propuštali su plinove, tako da se vrlo mali postotak tlaka, nastalog eksplozijom baruta, mogao korisno iskoristiti. Uslijed toga došlo se već vrlo rano na zamisao, da bi se topovi lijevali iz bronce, ovo tim prije, što su se već dosta ranije zvana lijevala iz bronca.

Prema Gelcich-u⁷⁾ prvi ljevač zvona u Dubrovniku bio je neki Pribislav iz Albanije 1396. Međutim prema najnovijim otkrićima u Dubrovniku su se zvana lijevala puno ranije. Naime, na jednom od starih zvona crkve franjevacu u Dubrovniku, a koja su pretopljena kod Colbachini-a u Splitu 1831., bio je natpis: MCCCLXX. M. VIATOR. Ovaj Viator spominje se i na nedavno otkrivenom natpisu na jednom starom teškom zvonu na zvoniku Isusovaca. Natpis na tom zvonu glasi:

A.D. MCCCLV M. VIVENCIUS & VIATOR EI FILIVS MEFECIT⁸⁾)
Prema tome Viator na zvonu iz 1370. je sin Vivenciusa ljevača zvona iz 1355. Ako uzmemo Vivenciusa ili Viatora, koji se na dva zvana spominje, kao prvog dubrovačkog ljevača zvona, početak te umjetnosti u Dubrovniku pomaknuo bi se barem za 41 godinu unatrag. Odakle se taj Vivencius doselio u Dubrovnik i da li je tu stalno ostao, do danas nije ustanovljeno. Prema Dočkalu, neki Vivencius sa sinom Belom salio je zvonu za franjevačku crkvu u Zadrugu, i to god. 1328.⁹⁾

Da li su naši ljevači zvona, obzirom na srodnost rada i materijala,¹⁰⁾ pokušavali lijevati i topove, iz do sada poznatih dokumenata ne proizlazi. Prvi službeni ljevač topova, a kojeg i Gelcich spominje, bio je majstor Lilio, u službi Republike od 1410. do 1416. Prema tome dubrovačka livnica topova osnovana je 1410., a trajala je sve do blizu sredine XVII. stoljeća. Ako ovo usporedimo sa podacima, koje iznosi Dr. Herman Maynert,¹¹⁾ Dubrovnik je imao livnicu topova 40 godina poslije Augsburga, 14 godina prije Praga, 62 godine prije Beča i 64 godine prije Rusije.

7) Josip Gelcich: Die Erzgieser der Republik Ragusa. Mitteilungen der K K Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Kunst- und Historischen Denkmale, Wien 1891.

8) Sve natpise donosim točno po originalu sa svim ortografskim griješcima.

9) Dočkal Msgr. Kamilo: Naša zvana i njihovi ljevaoci, Zagreb 1942. str. 115.

10) Ligura (bronca) za topove sastoji se od cca 90% bakra i 10% kositera, ona pak za zvana od cca 80% bakra i 20% kositera.

11) Dr. Maynert: Geschichte des Kriegswesens.

U dubrovačkim topolivnicama susrećemo imena vrlo dobrih majstora-umjetnika domaćeg i stranog porijekla. Među domaćim umjetnicima ističu se majstori Paskoje Miličević,¹²⁾ Frano Antića, a kao najvažniji od svih stranih i domaćih majstora ove umjetnosti Ivan-Krstitelj de Tollis iz Raba, koji je radio u Dubrovniku punih 35 godina, te salio veliku količinu topova i zvona.

O ovom umjetniku — koji je, kako je prije rečeno, 35 godina radio u Dubrovniku i kroz to vrijeme bio glavni stručnjak za artileriju Republike — prvi je iznio više arhivskih podataka Josip Gelcich. On je u svom oduljem članku o ljevačima Dubrovačke Republike, tiskanom u »Mittheilungen der K.K. Central — Commission zur Erforschung und Erhaltung der Kunst — und Historischen Denkmale« u Beču 1891., posvetio par stranica majstoru Ivanu Rabljaninu. Gelcich se služio zaključcima Vijeća Umoljenih i rukopisnim zbornicima Matejaševića nazvanim »Zibaldone«, koji se nalaze u Franjevačkoj biblioteci u Dubrovniku. Može mu se prigovoriti, što se nije služio i zaključcima Malog vijeća, koji donose važne podatke o majstoru i njegovom djelovanju, i to, što po svom običaju ne donosi bilješke sa signaturama odakle je što uzeo. Mi ćemo se u ovom kratkom napisu poslužiti i podacima, koje je prvi pronašao Gelcich, a koje smo i mi pronašli, te uz bilješku sa signaturom takovog dokumenta staviti u zagradama Gelcich.

Veći članak o ljevačima topova Dubrovačke republike sa osvrtom na Ivana Rabljanina objavio je u listu »Dubrovnik« Jovica Perović. On se služio isključivo Gelcich-em i navada da postoji mišljenje, ali malo vjerojatno, da bi Ivan Rabljanin bio iz Arbi u Italiji,¹³⁾ što nikako ne odgovara stvarnosti.

U »Archivio storico per la Dalmazia« Giuseppe Praga je 1939. objavio članak o majstoru, gdje u glavnom navada sve ono što i Gelcich, osim jednog podatka o porijeklu majstora, koji ćemo kasnije citirati.

Prilikom 400 godišnjice majstorove smrti, pisac ovih redaka objavio je članak o Ivanu Rabljaninu u dubrovačkom listu »Dubravi«, služeći se uglavnom Gelcich-em.¹⁴⁾

Obzirom, da je od mnogobrojne stare dubrovačke artilerije najviše ostao u sjećanju Dubrovčana glasoviti top nazvan »Gušter«, kojeg je Rabljanin salio 1537. (na njemu je poznati natpis, kojeg ćemo kasnije citirati, a kojeg je sastavio humanista Ilija Lamprijević), između oba svjetska rata objelodanjeno je nekoliko kraćih novinskih članaka, koji spominju ovog našeg majstora,¹⁵⁾ a isto tako i prilikom obnove Dubrovačkog gradskog zvonika, na kojem je Rabljaninovo zvono sa Crijevićevim natpisom.¹⁶⁾

¹²⁾ Beritić Lukša: Dubrovački graditelj Paskoje Miličević. Izdanje Konzervatorskog zavoda za Dalmaciju. Split 1948.

¹³⁾ List Dubrovnik broj 26, 28, 29 i 30 od 1939. god.

¹⁴⁾ List Dubrava br. 97 i 98 od 1940. god.

¹⁵⁾ Listovi: Dubrava 1935. Vreme 3. V. 1936., Narodna Svijest br. 10 od 1936. Narodna Svijest br. 44 od 1936. Politika br. 10238 od 1936.

Dočkal ga u svom djelu o zvonima spominje na dva mjesta, pod »Joannes Baptista Arbensis« i pod »De la Tolle Joannes Baptistae.¹⁷⁾

Uz neke manje podatke, koji spominju ovog našeg najvećeg majstora ljevaoca, ovo bi bilo sve, što je o njemu u našoj literaturi napisano do Drugog svjetskog rata.¹⁸⁾

Poslije oslobođenja C. Fisković je iznio jedan važan podatak o našem majstoru u Marulićevom zborniku,¹⁹⁾ a drugi u Petom svesku izdanja Konzervatorskog zavoda u Splitu.²⁰⁾

* * *

Ivan Krstitelj de Tollis iz Raba predložio je dana 8. listopada 1504. molbu Dubrovačkom Vijeću Umoljenih za prijam u službu Republike. U molbi obećava izrađivati više vrsti topova ondašnjeg vremena, te ne traži nikakvu platu prije no što ga se iskuša u njegovu zvanju. U molbi dalje navađa, da je radio kod najboljih majstora Italije, te nabraja, što je sve u stanju izraditi i to:

1. Bombarde za tvrđave od jednog, dva ili tri komada (teški, kratki tvrđavni topovi unutrašnjeg promjera cijevi 30—41 cm za kamene kugle).

2. Bombarde za galije, svih vrsta (kratki brodski topovi).

3. Baziliske u više komada svih vrsta za gađanje željeznim ili olovnim kuglama (topovi srednje duljine).

4. Topove u jednom komadu po novom načinu sa željeznim kuglama.

5. Kortalde (Chortaldo) u jednom komadu (kratki topovi).

6. Kolubrine (Collubrine) iz jednog komada (dugocijevni topovi).

7. Pasavolante više vrsta za željezne olovom obložene kugle (poljski topovi).

8. Falkonete više vrsta (dugocijevni topovi malog kalibra).

9. Arhibuse (puške) više vrsta.

10. Mužare više vrsta.

11. Zvona svih vrsta i

12. Metalne kalupe za lijevanje topovskih kugla svih vrsta.²¹⁾

Ovaj popis je još i utoliko zanimljiv, što nam navađa sve vrste topova, koji su se u to doba upotrebljavali.

Narodna Svijest br. 15 od 1937. Dubrovnik br. 13 od 1937. Narodna Svijest br. 18 1937. god. Narodna Svijest br. 35 od 1937.

¹⁶⁾ Đivanović Don. Niko: Gradski zvonik u Dubrovniku. Revija Dubrovnik 1929. str. 144.

¹⁷⁾ Dočkal Mosg. Kamilo: Naša zvona i njihovi ljevaoci, Zagreb 1942., str. 82 i 83.

¹⁸⁾ Škurla Stjepan: Ragusa Ceni storichi, Dubrovnik, str. 50—51. Vice Adamović: O bedemima grada Dubrovnika. Dubrovnik 1921. str. 16.

¹⁹⁾ C. Fisković: Umjetnički obrt XV. i XVI. stoljeća. Marulićev zbornik, Zagreb 1950. str. 141 i 160.

²⁰⁾ C. Fisković: Albanski umjetnik Andrija Aleši u Splitu i Rabu, Split 1948. str. 6.

²¹⁾ Acta Consilij Rogatorum sv. 29. f. 264 i 264' (Gelicich).

Njegova molba primljena je sa 26 protiv 8 glasova, te su ovlaštení Rektor i Malo vijeće da mogu dati razbiti bombardu, koju je salio Francuz Paride,²²⁾ a koja se pokazala kao neupotrebljiva, te da je Ivan Rabljanin prelije kao pokusni komad.²³⁾ Istog dana mu je Malo vijeće odobrilo, da može otići na Rab po alat i sprave njegovog zanata.²⁴⁾

Iz potonjeg proizlazi, da je on već i prije dolaska u Dubrovnik samostalno radio i eventualno imao svoju radionicu u Rabu. S ovim se slaže i podatak Fiskovića, po kojem je Rabljanin 1503. lijevao veliko zvono splitske stolne crkve, koje je, nažalost, 1830. preliveno.²⁵⁾

Majstor se je razmjerno brzo povratio u Dubrovnik, jer mu je već 4. studenoga dat komad starog štandarta (jarbola za zastavu) da bi od toga izradio drveni model bombarde, koju je trebao lijevati.²⁶⁾

Sve do godine 1538.-39. bila je lijevaonica topova na Revelinu. Ondašnji Revelin, koji je osnovan 1463., bio je u obliku otoka u gradskom jarku, mostovima spojen sa gradom i predgrađem, a preko njega je prolazio put od jednog do drugog mosta. Na toj velikoj platformi bilo je stambenih kuća, a tu su bile i neke općinske radionice, pa i sama lijevaonica topova i zvona. Tu lijevaonicu preuzeo je majstor Ivan. Na istom položaju bila je lijevaonica njegovog predšasnika Paride.²⁷⁾

Našem majstoru uz radionicu bio je dodijeljen i stan na platformi Revelina, gdje je ostao sve dotle, dok te zgrade nisu bile porušene 1539. godine, radi gradnje sadašnje velike i jake istoimene tvrđave. Kuća, u kojoj je stanovao, i njegova radionica na Revelinu, vrlo se često spominju u zaključcima vijeća. Tako na primjer 1507. odobrava se iznos za popravak njegovog stana,²⁸⁾ a 13. veljače 1527., dozvoljava se Marinu Lukinom kovaču, da može raditi u radionici Ivana Rabljanina na Revelinu, ako Ivan bude sporazuman, a u protivnom da mu se sagradi daščara na istom položaju.²⁹⁾

Trideset prvog ožujka 1505. top, koji je salio majstor Ivan, bio je završen i tog je dana izdat potrebiti barut za njegovo iskušavanje.³⁰⁾ Pokus je dobro uspio, te je on već 15. travnja primljen u državnu službu, sa mjesečnom platom od 8 dukata i nagradom od

²²⁾ Paride — Paris pok. Simeona di Santa Clara iz Pariza. Primljen u službu Republike 19. srpnja 1492. (Gelcich).

²³⁾ Rog. 29. f. 264 (Gelcich).

²⁴⁾ Acta Minoris Consilii. svezak 28 f. 75'.

²⁵⁾ C. Fisković: Umjetnički obrt XV. i XVI. stoljeća. Marulićev zbornik, Zagreb 1950. str. 141 i 160.

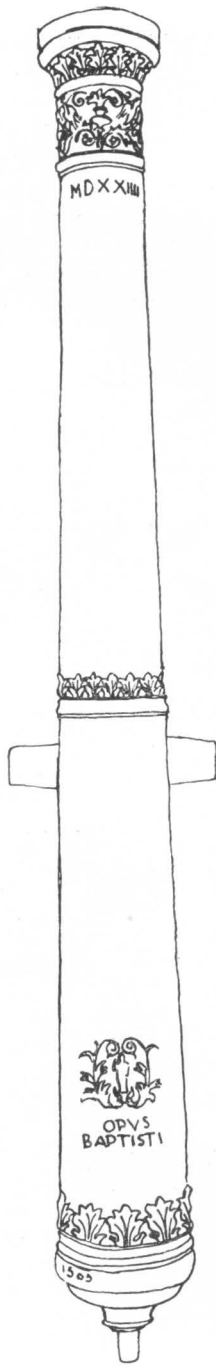
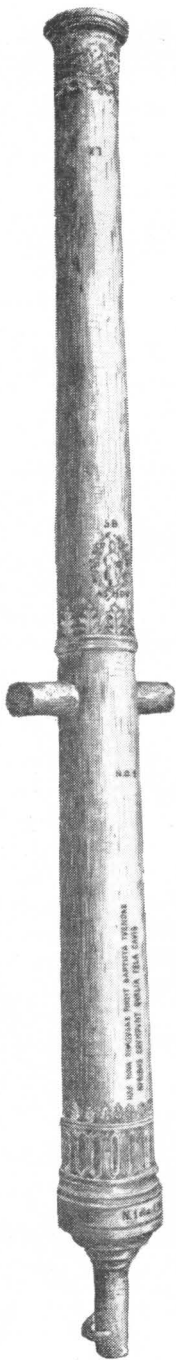
²⁶⁾ Min. 28. f. 86'.

²⁷⁾ Min. 24. f. 177'.

²⁸⁾ Min. 29. f. 163.

²⁹⁾ Min. 35. f. 223'.

³⁰⁾ Min. 28. f. 143'.

20. Ivan de Tollis Rabbijonin: Kohubrina i top za galiju

13 dukata za svakih izlitih 1000 libara metala.³¹⁾ Za izradbu ovog pokusnog komada, država mu je platila 25 dukata. Njegova žalba, da je to premalo, odbijena je, ali je zaključeno, da se odobri iznos od 100 perpera za popravak kuće na Revelinu, u kojoj je majstor stanovao.

Ovaj prvi top, kojeg je Rabljanin salio u Dubrovniku, nalazi se u Vojnom muzeju u Beču, kao br. 1 Inostrane zbirke, kamo je prenesen 1816. g. Komad je remek djelo ljevarstva, te uz reljefni lik sv. Vlaha ima slijedeći natpis:

HAE NOVA RHAGVSAE FINXIT BAPTISTA TVENDAE
NVBIBVS ERVMPVNT QVALIA TELA CAVIS A.S. M.D.V.

Top je tipa »Kolubrine« (dugocijevni topovi), promjer cijevi 13 cm dužine 449 cm.³²⁾

Po ovom prvom topu, našeg majstora moglo bi se smatrati kao preteču današnje olučene artilerije. Naime, unutrašnjost cijevi ovog komada nije glatka, kako je tada bio običaj, već ima u obliku zavoja bušene udubine. Te udubine mogle su donekle vršiti ulogu današnjih oluka, te su sprečavale da kugla, koja je bila umotana u kožu, prebrzo ne izleti, t.j. prije nego se razvije veća količina gasova.

Ovaj top spada u vrstu najdubljih Kolubrina onog vremena, jer je duljina njegove cijevi 34 promjera. U isto vrijeme talijanske kolubrine bile su samo 23 promjera duge, one Karla V. 32, a jedino su njemačke imale sličnu dužinu.³³⁾

Odmah nakon što je majstor bio definitivno primljen u službu Republike, date su mu narudžbe za druge bombarde, a 17. lipnja predat mu je jedan jarbol galije za izradbu modela.³⁴⁾ Jedna od naručenih bombarda bila je iskušana već sredinom listopada.³⁵⁾

Početcem svibnja 1506. zaključeno je da se izlije novo veliko zvono za gradski sat, od najboljeg bronca, sa jačim i boljim zvukom nego je bilo dotadašnje.³⁶⁾ Odmah zatim je zaključeno da se nabavi iz Venecije 2000 libara dobrog čistog kositera.³⁷⁾ Rad na lijevanju zvona povjeren je našem majstoru, koji ga je te jeseni izlio, tako da su početkom studenoga izrađeni konopi za to teško zvono podići na Zvonik.³⁸⁾ Međutim, Vijeće je Umoljenih na svojoj sjednici od 5. prosinca, sa 24 protiv 18 glasova, odbilo primitak zvona.³⁹⁾ Kao uzrok da zvono nije primljeno bio bi, prema Gel-

³¹⁾ Rog. 30, f. 34'. (Gelcich).

³²⁾ Dopis Vojnog muzeja u Beču br. 429 od 1937. (Narodna Svijest br. 35 od 1937.).

³³⁾ M. Gohlke: Geschichte der gesamten Feuerwaffen bis 1850. Leipzig 1911.

³⁴⁾ Min. 28, f. 183'.

³⁵⁾ Ibid. f. 211.

³⁶⁾ Rog. 30, f. 139 (Gelcich).

³⁷⁾ Min. 29, f. 18.

³⁸⁾ Ibid. f. 55'.

³⁹⁾ Rog. 30, f. 101 (Gelcich).

cich-u, prigovor jednog kovača, koji je upravljao gradskim satom, da zvono nije dobro. Nakon majstorovih žalba, istom 24. travnja 1507. zaključeno je, da se zvono primi, ali mu nije isplaćeno 20 dukata, koliko mu je pripadalo, već samo 15.⁴⁰⁾ Koju je manu kovač našao na zvonu, zaključci vijeća ne kažu.⁴¹⁾

Ovo zvono je jedno od najvećih u Dalmaciji, teži preko 2000 kg, gotičkog je oblika. Najviša mu je širina 130 cm, a toliko isto i visina bez krune. Ima krasne renesansne ornamente i dva medaljona sa reljefnim slikama Bogorodice i sv. Vlaha. Na njemu je natpis, koji je sastavio humanist Ilija Lampridije Crijević, koji je uopće sastavljao natpise za sva važnija Rabljaninova djela. Natpis glasi:

ACTA VELVT PHOEBVS DISTIGVIT TEMPORA CVRSV
TERRIGENIS PERAGENS SIGNA SVPERNA POLI,
SIC SONITV NOSTRO NVMERATVR CIVIBVS HORA;
NOCTE MONENS REQVIEM, LVCE LABORIS OPVS,
BAPTISTA PIVS DIVI BLASII HONORI ET GLORIAE
HOC OPVS FVDIT A. S. M D VI.

Gelcich, a po njemu i Don Niko Gjivanović,⁴²⁾ mišljenja su, da bi i brončani kipovi, koji odbijaju satove na ovom zvonu, bili djelo Ivana Rabljanina. Međutim, to se ne može dokumentarno dokazati, već možda baš obratno. Prve drvene kipove, koji su odbijali satove, napravio je Luka sin Admirala Miha Đurkovića, god. 1444.⁴³⁾ (Ovaj Luka, poslije smrti svog oca, bio je i sam dubrovački Admiral). Jedanaest godina kasnije, ovi drveni kipovi bili su obnovljeni, odnosno nanovo izrađeni od Ľukše Pecinića, kojem je zato i za izradbu nekih zupčanika sata bilo dato 40 perpera i drvo potrebno za kipove.⁴⁴⁾

Godine 1477., radio se novi sat za gradski zvonik, te je 31. prosinca ove godine zaključeno da se 'ovlaste nastojnici izradbe novog sata, da dadu napraviti dva mjedena ljudska lika, koji će otkucavati satove.⁴⁵⁾ U siječnju 1478. zaključen je ugovor sa Mihom iz Firence za prelijevanje starog zvona sata,⁴⁶⁾ a 15. veljače ovlašteni su nastojnici sata da dadu napraviti iz bronza prije rečena dva lika.⁴⁷⁾ Ovo je bilo punih 26 godina ranije, nego što je Ivan

⁴⁰⁾ Ibid. f. 228—228' (Gelcich).

⁴¹⁾ Ovdje moramo primijetiti, da zvono, uslijed nestručnog postavljanja na obnovljeni zvonik, ne dava ni približno onaj zvuk, koji je davalo, dok je bilo na starom zvoniku. Do rušenja starog zvonika, satovi otkucavani na ovom zvonu čuli su se u Gružu, a po nekima kod tihog vremena i u Zatonu. Sada ih se slabo čuje i na Pilama.

⁴²⁾ Don Niko Đivanović: Gradski zvonik u Dubrovniku. Revija Dubrovnik 1929. str. 144.

⁴³⁾ C. Fisković: Naši graditelji i kipari XV. i XVI. stoljeća u Dubrovniku, Zagreb 1947. str. 107.

⁴⁴⁾ Min. 14, f. 15.

⁴⁵⁾ Min. 20, f. 226'.

⁴⁶⁾ Ibid. f. 229'.

⁴⁷⁾ Ibid. f. 237'.

Rabljanin došao u Dubrovnik. Da li je Miho iz Firence te kipove napravio ili su ih izvana naručili, to se iz zaključaka vijeća ne vidi, jer su zato bili zaduženi nastojnici.

Da je Ivan Rabljanin te likove kasnije prelio ili da su uopće izrađeni u njegovo doba bilo bi vidljivo iz zaključaka vijeća. U najmanju ruku bilo bi tu spomenuto ovlaštenje nastojnicima. Međutim, zaključci vijeća u to vrijeme uopće ne spominju ove kipove.

Gelcich navada, da je majstor imao dosta poteškoća i da je vlada više puta nepravedno postupala prema njemu, među ostalim da mu je i premiju za svakih izlitenih 1000 libara metala smanjila od 13 na 10 dukata. U zaključku Vijeća Umoljenih od 19. travnja 1512., u kojem je riječ o majstorovim nagradama, kaže se, da mu mjesečna plata ostaje ista, t. j. 8 dukata, ali da mu se premija smanjuje od 13 na 10 dukata, čime se je on zadovoljio.⁴⁸⁾ Dalje govori Gelcich o nekom neraspoloženju vlade prema ovom vrsnom majstoru, te nastavlja, da je neshvatljivo u životu Rabljaninovu, da mu nikad nije uspjelo zauvijek zadržati naklonost vlade, kao nekim njegovim manje vrijednim predšasnicima. Prema našem mišljenju, nekih težih nesuglasica nije bilo. Uzrok pak nesuglasicama za prvih 12 godina njegovog rada možemo naći u tome, što je on u to vrijeme imao jednog vrlo opasnog konkurenta u osobi Paskoja Miličevića. Inženjer Paskoje bio je mnogostrani umjetnik. Uz vojnu i civilnu arhitekturu bavio se i ljevarstvom, te je i sam i sa svojim sinovima lijevao topove, a želja mu je bila da iza njegove smrti i njegovi sinovi budu izrađivali topove za Republiku. Miličeviću, koji je već od 1466. bio u službi Republike i uživao veliko povjerenje vlade, te preko plate dobivao i nagrade u obliku darova, smetala je pojava jednog, od njega i od njegovih sinova sposobnijeg majstora lijevaoca, te je svakako radio protiv njega.

Da je Ivan Rabljanin stvarno bio bolji umjetnik u ljevarstvu, proizlazi iz zaključka Malog vijeća od 29. siječnja 1506. godine, u kojem se kaže, da se isplati Miličeviću za lijevanje jedne bombarde samo 10 dukata za svakih izlitenih 1000 libara, iz razloga što njegova bombardu, koja izbacuje kugle od 29 libara, teži 6000 libara, dočim ona Rabljaninova, koja izbacuje kugle težine 42 libre, teži samo oko 3500 libara.⁴⁹⁾ Napominjemo, da je samih 10 dana ranije isplaćeno majstoru Ivanu 15 dukata za svakih 1000 libara izlitog bronca, a to za jedan top kalibra 42 libre, koji je težio 3241 libru.⁵⁰⁾

Rabljanin je za vrijeme svog rada u Dubrovniku izlio veliku količinu topova svih vrsta, naravno u prvom redu za samu Republiku, a dozvolom Vlade i za neke tvrđave u južnoj Italiji, te za privatne brodovlasnike. U zapisnicima Vijeća Umoljenih i Malog vijeća, u prvo vrijeme njegovog rada u Dubrovniku, često se spo-

⁴⁸⁾ Rog. 32. f. 131, (Gelcich).

⁴⁹⁾ Min. 28, f. 251.

⁵⁰⁾ Ibid. f. 245'—246.

21. Ivan de Tollis: Ukrasi na topu za galiju

minje njegovo ime u vezi sa izdavanjem materijala za lijevanje i baruta za iskušavanje topova. Kasnije se to vrlo rijetko spominje iako znamo, da je on sve do smrti aktivno radio na tom poslu. Iz ovoga možemo zaključiti, da je Vlada imala u njega puno povjerenje, te da se nije smatralo potrebnim svaki izdatak materijala posebno odobriti. Tu pretpostavku nam potvrđuje zaključak Malog vijeća iz godine 1539., u kojem se kaže, da se ubuduće mora voditi knjiga, u koju će se bilježiti težina materijala predatog majstoru Ivanu Rabljaninu i težina od njega primljenih gotovih djela.⁵¹⁾ Uslijed navedenog, broj salivenih topova od Ivana Rabljanina nije moguće ustanoviti, a to tim više, što u sačuvanim inventarima artilerije iz god. 1614., 1616.⁵²⁾ i 1784.⁵³⁾ ne stoje imena ljevača. Izvještaj o naoružanju iz godine 1529.,⁵⁴⁾ dakle napisan za života majstora, navodi uglavnom topove, koji su se nalazili u skladišti-

⁵¹⁾ Min. 38. f. 243'.

⁵²⁾ Guardie et Armamenti 2, f. 51 i 76.

⁵³⁾ Guardie et Armamenti 84, f. 1—3.

⁵⁴⁾ Reporto sugli Armamenti.

ma, većinom manje, od kojih su neki bili razmješteni na raznim položajima. Od svih komada, navedenih u ovom izvještaju, samo je za 4 označen ljevač i to: za jedan komad se kaže, da ga je izlio Ivan Rabljanin, a za 3 da su djelo majstora Paskoja.⁵⁵⁾

Sam izvještaj nema oznake pisca, samo na prednjoj strani ima bilješka »Die ultimo Januari 1530, presentatum a d. officialibus Armamenti in exegutionem partem in Ece. Consilii Rogatorum«. Pisan je lošim talijanskim jezikom, iz čega proizlazi da piscu to nije bio materinski jezik. Prema detaljnom nabranjanju raznih vrsti topova, municije, raznog vatrenog i hladnog oružja i opreme, mora se pretpostaviti, da je taj izvještaj napisao stručnjak. Obzirom pak da je u to vrijeme Ivan Rabljanin glavni artiljerijski stručnjak Dubrovačke Republike, moglo bi se pretpostaviti, da ga je on sastavio.

Na osnovu oskudnih podataka u zaključcima Vijeća i Matejaševićevih popisa natpisa na topovima Lovrijenca i na 3 najljepša topa Republike, pokušat ćemo hronološkim redom nabrojiti ona majstorova djela, koja se tu spominju, i to najprije ona, koja je on radio za državu, a zatim ona, koja je radio za južno-talijanske tvrđave i privatnike.

Već smo prije naveli njegov pokusni komad, zatim bombardu iskušanu u listopadu 1506. i onu kalibra od 42 libre,⁵⁶⁾ koja mu je bila isplaćena početkom 1507. god.

Nakon toga spominje se jedan »falkonet«, koji je majstor salio na svoj račun, a koji mu je država otkupila.⁵⁷⁾ U istoj godini spominje se jedna bombardu, koju je on salio, a kojoj se je imalo napraviti postolje.⁵⁸⁾

⁵⁵⁾ U ovom izvještaju o naoružanju spominje se jedan top, čiji je stražnji dio bio napravljen u obliku zmaja, koji je napravio majstor Paskoje Dubrovčanin (Paskoje Miličević). Prema pričanju pok. Iva Sarake — potomka stare dubrovačke vlasteoske porodice, koji se naročito interesirao za staru dubrovačku artiljeriju — nakon razoružanja Dubrovačke tvrđave bili su iz skladišta izvučeni stari topovi i mužari, većinom iz bronza. Među ovima nalazio se i jedan stari brončani top, kojemu je stražnji dio bio izrađen u obliku zmaja. Austrijsanske su vlasti te topove prodavale kao staru bronzu, s tim da im se djelomično prepili donji dio cijevi, da se ne može s njima pucati. Pošto nitko nije htio kupiti te topove, poslali su u Trst u ljevaonicu gdje su pretopljeni. Taj stari top, sa stražnjim dijelom u obliku zmaja, mogao bi biti identičan sa onim, kojeg spominje prije citiranj izvještaj.

⁵⁶⁾ Kalibar starih topova računao se prema težini kugle. Top kalibra 42 libre znači, da mu je kugla toliko teška. U prvo vrijeme, dok je bila nevjerovatno velika količina raznih kalibara, postojala je naročita mjera u obliku šipke, na kojoj su bili označeni promjeri kugla. Ta mjera nazivala se je »Scala librorum«. Ponekad su te mjere bile gravirane na bodežima artiljerijskih časnika. Kasnije, kad je smanjen broj kalibara, ta mjera više nije bila potrebna. te su njezini primjerci vrlo rijetki tako da je nemaju ni svi poznatiji muzeji oružja. Među predmetima, koje je Dubrovački muzej primio od pok. Vita Gučetića, nalazi se jedan bodež na kojem su urezane te mjere.

⁵⁷⁾ Rog. 30, f. 285^v (Gelcich).

⁵⁸⁾ Min. 29, f. 259.

U ožujku 1509. dava mu se 180 libara kositera za lijevanje falkoneta,⁵⁹⁾ a u lipnju 150 za lijevanje jedne bombarde.⁶⁰⁾ Ako uzmemo, da je bronca za topove bila legura od 90% bakra i 10% kositera, 10% da je gubitak kod lijevanja, to bi ukupna težina salivenih falkoneta bila 1620 libara. Ako to prema jedinim sačuvanim originalnim dubrovačkim utezima u ljekarni Male braće (Libra = 0.42 kg) preobratimo u kilograme bilo bi cca 680 kg. Obzirom pak da su falkoneti u to vrijeme težili 120—200 kg, iz te količine materijala izlito je 4 takova topa. Bombarda, za čije lijevanje je majstor primio 150 kg kositera, bila je manje vrste, težine cca 570 kg.

U 1513. godini dava mu se 200 kg kositera za izliti 4 falkoneta.⁶¹⁾

Koncem prosinca 1517. prodaje mu se iz oružane 100 libara željezne žice, koja mu je bila potrebna za radove oko lijevanja jedne bombarde.⁶²⁾

Godine 1528. imala se ponovno iskušati jedna velika bombarda, koju je izlio naš majstor.⁶³⁾ Matejašević u svojem popisu natpisa na tri najljepša komada Dubrovačke artilerije donosi natpis jednog topa lijevanog baš u ovoj godini, te bi to mogao biti onaj, kojeg se ponovno iskušavalo.

Natpis je glasio:

SVM BOMBARDA PAVOR MORTALIBVS, AETER ET OMNIS
FVLMINE TERRA, MEO VEL SINE NVBE TONAT
M D X X V I I⁶⁴⁾

Praga ovaj top nazivlje bombarda da galera (brodski top). Ne znamo odakle je on taj podatak uzeo, jer se to ne vidi iz arhivskih dokumenata. Osim toga kod Matejaševića, ispod natpisa je znak libre L i brojka 17575. Ako to označuje težinu, mislimo da bi top bio pretežak za ondašnje brodove. Napominjemo da je u Praginom tekstu godina ispravna 1528., dočim je u natpisu pogrešno označena MDXXVII.

Godine 1530. naređeno je lijevanje jedne pojačane bombarde za galijske sa dva komorna komada, a što ostane od količine postojećeg materijala da se upotrebi u lijevanje »smarigli-a«.⁶⁵⁾ Iako se ovdje ne govori izričito da je Ivan Rabljanin to imao izliti, možemo to pretpostaviti sa sigurnošću, jer je on u to vrijeme bio jedini ljevač topova u Dubrovniku.

U popisu natpisa na topovima tvrđave Lovrijenac, koji je zabilježio Matejašević, nalazi se jedan sa natpisom:

⁵⁹⁾ Min. 30. f. 34'.

⁶⁰⁾ Ibid. f. 71'.

⁶¹⁾ Ibid. f. 133 i 173.

⁶²⁾ Min. 33. f. 10.

⁶³⁾ Rog. 39. f. 122'.

⁶⁴⁾ Matejašević: Zibaldone III. 320/639. 17575 bila bi težina cijevi u librama. Ako uzmemo jednu dubrovačku libru za 0.42 kg, to bi taj ogromni top težio 7381 kg.

⁶⁵⁾ Rog. 40. f. 125.

OPVS BAPTISTAE ARBENSIS ANNO SALVTIS MDXXXI

na dugom komadu istog popisa je natpis:

OPVS BAPTISTAE ARBENSIS A.S. MDXXXII⁶⁶⁾

U ovoj posljednjoj godini lijeva se velika količina smari-gli-a,⁶⁷⁾ te se zato upotrebljavaju stare više neupotrebljive bombe i 6000 libara novog bakra.⁶⁸⁾

U citiranom popisu natpisa na najljepšim topovima imamo i jedan Rabljaninov top iz 1535. sa slijedećim natpisom:

MVLCIBER HAEC CERNENS QVAERIT, QVIS FINXERIT; ET MOX
BAPTISTA EST; INQVIT, VINCOR: ET ERVBVIT
OPVS BAPTISTA ARBENSIS
A. S. MDXXXV
RENOVATA PHOENIX⁶⁹⁾

Iz dojuče godine imamo opet jedan komad, kojeg navađa Matejašević u popisu topova na Lovrijencu. Taj natpis glasi:

OPVS BAPTISTAE ARBENSIS A. S. MDXXXVI.

Radi opasnosti, koja je prijetila gradu od Venecije za vrijeme Prve svete lige u 1537. godini, opaža se velika aktivnost u lijevanju topova. 20. lipnja naređeno je nastojnicima oružane, da uz savjet inženijera i bombardijera, dadu iz materijala, koji se nalazio u Rabljaninovoj radioni saliti velike topove, koji su bili potrebiti za obranu grada.⁷⁰⁾ Drugog kolovoza dato je nastojnicima radova 50 dukata na račun radova za artileriju, koju majstor lijeva,⁷¹⁾ a dvadeset dana poslije toga odobrava mu se 211 perpera kao provizija za izlite topove.⁷²⁾ Četvrtog studenoga ponovno mu se odobrava 145 perpera za istu svrhu.⁷³⁾

Jedan, i to po svojoj prilici onaj, za kog je dobio 211 perpera provizije, bio je poznati top »Gušter«, koji je od svih njegovih djela i sve mnogobrojne dubrovačke artilerije najviše ostao u sjećanju Dubrovčana. Na tom topu bio je slijedeći Crijevićev natpis:

A. S. MDXXXVII
JVPITER OMNIPOTENS ITERVM SI PERDERE VELLE
CRVDELEM GENTEM VIRIBVS IPSE SVIS
NEMPE EGO TVNC JOVE SAEVIREM CRVDELIOR IPSA
VI, QVAM BAPTISTA PRAEBVIT ARTE MANVS

⁶⁶⁾ Matejašević: Zibaldone II. str. 396 (Gelcich).

⁶⁷⁾ Najmanja vrst topova, koji su se pretežno upotrebljavali na brodovima radi obrane od gusara.

⁶⁸⁾ Rog. 41, f. 56' i 57.

⁶⁹⁾ Matejašević: Zibaldone III. 320/639.

⁷⁰⁾ Rog. 43, f. 178.

⁷¹⁾ Min. 38, f. 80'.

⁷²⁾ Ibid. f. 87.

⁷³⁾ Ibid. f. 105.

OPVS BAPTISTAE ARBENSIS
IN ARCE S. LAVRENTII.⁷⁴⁾

Na molbu Dubrovčana, španjolski admiral Doria poslao je pred konac 1538. god. u Dubrovnik svog vojnog inženjera Antuna Ferramulina, koji je izradio nacрте i modele za bolje utvrđenje grada. Njegov model za gradnju današnje velike i jake tvrđave Revelin primljen je u Vijeću Umoljenih dana 30. prosinca iste godine,⁷⁵⁾ a već 18. siječnja 1539. zaključeno je da se počne radom.⁷⁶⁾ Početkom ovih radova srušene su sve zgrade na starom Revelinu, te je tome pala žrtvom kuća i radionica našeg majstora.

Vlada Republike imala je veliko povjerenje u ovog vrsnog inženjera, te je uvažila i njegove sugestije u pogledu artilerije grada, za koju je Ferramulino tvrdio, da je neupotrebljiva. Na temelju ove Ferramulinove sugestije, Vijeće Umoljenih dana 22. ožujka 1539. ovlastilo je nastojnike oružane, da narede Ivanu Rabljaninu da prelije neupotrebljive komade artilerije, s tim da za taj rad ne će imati proviziju, već samo naknadu za efektivne troškove.⁷⁷⁾ Razumljivo je, da je ovaj zaključak prema kojem izgleda, da su baš neki njegovi komadi neupotrebljivi, kad mu se za rad ne plaća uobičajna provizija — bio za starog majstora ponižujući, kako dobro primjećuje Gelcich.

Rabljanin je kupio i neki vrt na Pločama u blizini Revelina, koji mu je uslijed proširenja tvrđave i jarka bio uništen. On se dvadeset trećeg svibnja obratio Vijeću Umoljenih molbom, da bi mu se kao naknadu za taj vrt dalo u vječni najam komad općinskog zemljišta u Stonskom kanalu, od Kobaša prema Prodolu, u veličini od 10 zlatica uz najam od jednog perpera godišnje.⁷⁸⁾ Njegovoj molbi bilo je u potpunosti udovoljeno.

Početkom 1540. godine ovlaštene su nastojnici oružane, da one bombe i svu onu artileriju, koju uz stručno mišljenje majstora Ivana Rabljanina i ostalih stručnjaka pronađu kao neupotrebljivu, dadu razbiti i prelići.⁷⁹⁾ Ovim zaključkom Vijeća bila je data ipak neka satisfakcija majstoru za ono poniženje, koje je pretrpio u doba Ferramulina.

Stari majstor, koji je već 35 godina neprekidno radio u Dubrovniku, nije uspio prelići te kao neuporabljive pronađene topove, jer je već 18. svibnja ove godine umro.

Dubrovačko ljevarstvo sa Ivanom Rabljaninom bilo je na tolikoj visini, da se vrijednost salivenih topova od ovog našeg umjet-

⁷⁴⁾ Matejašević: Zibaldone III. 320/639. Predzadnja riječ trećeg retka natpisa »CRVDELIIOR« u svim štampanim djelima i ostalim izvorima je »CRVDELIVS«.

⁷⁵⁾ Rog. 44, f. 125.

⁷⁶⁾ Ibid. f. 133.

⁷⁷⁾ Rog. 44, f. 159' (Gelcich).

⁷⁸⁾ Ibid. f. 172 (Gelcich).

⁷⁹⁾ Ibid. f. 266' (Gelcich).

gofe ?
nika proćula i u inostranstvu, te je on dozvolom Vlade lijevao topove i za druge države. Tako markiz Polignani, u prosincu 1514., šalje svog tajnika sa darovima Vladi u Dubrovniku i s molbom za dozvolu, da mu Ivan Rabljanin salije 3 bombarde za njegovu tvrđavu »Mole«. ⁸⁰⁾ Dvije godine kasnije, isti Polignani moli dozvolu, da mu opet salije jednu kolubrinu. ⁸¹⁾ U 1520. godinji obraća se Republici potkralj Otranta i Barija, da mu naš majstor izlije topove za otrantsku tvrđavu, a u isto vrijeme Vlada Republike primila je molbu baruna Baptiste de Montilios iz Conegliona, da mu Rabljanin izlije topove za njegovu novosagrađenu tvrđavu u vrijednosti od 30.000 zlatnika. ⁸²⁾

Majstor Ivan lijevao je topove i za privatne brodovlasnike, razumljivo, uz Vladinu dozvolu, tako je među ostalim 1522. Vlada odobrila Stjepanu Palmotiću, da mu majstor izlije 12 smariglia i jednu kolubrinu, ovo u ukupnoj težini od 5000 libara bronza, za brod, kojeg je gradio njegov brat. ⁸³⁾

Ivan Krstitelj de Tollis Rabljanin (Joannes Baptista della Tolle, Baptista Arbensis) bio je član ugledne rabske obitelji. Prema Fiskoviću, Ivan de Tolle bio je 1465. gestald bratovštine sv. Nikole u Rabu. ⁸⁴⁾ Razumljivo, da ovo nije naš majstor, već neki od njegove rodbine, možda stric a možda i njegov djed. Brusić pak u svom djelu o Rabu spominje Krištofora della Tolle, koji je bio javni bilježnik Raba od 1513. do 1550. ⁸⁵⁾ Ovo bi mogao biti brat našeg majstora.

U kolovozu 1511. Malo vijeće odobrilo je majstoru Ivanu dvomjesečno odsustvo, da posjeti svoju rodbinu na Rabu i svog brata Krista, koji je u to vrijeme bio zaređen za svećenika i imao da prikaže svoju prvu misu. ⁸⁶⁾ Prema ovom podatku Malog vijeća, moglo bi se u arhivu Raba i rabske biskupije možda pronaći još podataka o ovoj rabskoj obitelji.

Praga donosi dokument iz godine 1514., odakle proizlazi da je majstor Ivan, nastanjen u Dubrovniku, u ime svoje i svog odsutnog brata Dinka, zaključio sa Ivanom Martinovićem najamni ugovor za jednu kuću u Rabu, koja se nalazila u ulici Kavodanca kod crkve sv. Kate.

I u samom Dubrovniku, gdje se je 1508. oženio, Ivan Rabljanin je uživao veliki ugled. Već 8. svibnja 1509. primljen je u članstvo bratovštine Antunina, u koju su bili učlanjeni najugledniji građani, te time formalno postao pravi građanin Dubrovnika.

⁸⁰⁾ Rog. 33. f. 116' (Gelcich).

⁸¹⁾ Rog. 34. f. 43' (Gelcich).

⁸²⁾ Rog. 35. f-220 (Gelcich).

⁸³⁾ Rog. 36. f. 154.

⁸⁴⁾ C. Fisković i Kruno Prijatelj: Albanski umjetnik Andrija Aleši u Splitu i Rabu, Split 1948. str. 6.

⁸⁵⁾ Brusić Vladislav: Otok Rab, Zagreb 1924. str. 189.

⁸⁶⁾ Min. 30, f. 289.

Iz testamenta majstorovog, napisanog 13. dana prije njegove smrti, a koji je objelodanio Gelcich⁸⁷⁾ proizlazi, da je Ivan imao dva sina i jednu nezakonitu kćer. Oba njegova sina bili su ljevači. Stariji Jakov umro je još za života majstorovog i ostavio sinčića Baptistu. Mlađi njegov sin bio je Pavle, od kojeg imamo jedno zvono sa natpisom:

ADI XXIII NOVEMBRA A.S. MCCCCXV
AVE MARIA GRACIA PLENA DESANTO ANDRIA
OPVS PAVLI

Pavle je u svojstvu državnog majstora ljevača primljen u službu Republike nakon smrti starog majstora,⁸⁸⁾ te ga sretamo u godišnjim popisima državnih namještenika sve do godine 1544.⁸⁹⁾ Te se godine vjerojatno iselio radi dugova, jer se 1548. naređuje računano-ispitačima da pregledaju račune ostavštine pokojnog majstora Ivana i one njegovog sina Pavla, za kojeg se ne kaže da je mrtav.⁹⁰⁾

Od mnogobrojnih djela ovog vrsnog domaćeg majstora — umjetnika sačuvalo nam se je razmjerno malo. Francuska i austrijska soldateska uništila je njegove krasne topove. Devetnaesto pak stoljeće njegova zvona. Do danas su nam se sačuvali slijedeći njegovi komadi:

1. Jedna velika kolubrina iz godine 1505., čiji smo natpis već citirali, a koja se nalazi u Bečkom vojnom muzeju kao broj 1 Inostrane zbirke.

2. Top za galije sa natpisom: MDXXII OPVS BAPTISTE. Do 1937. nalazio se u Germanische Nationalmuseum u Nürnberg-u, a te godine ga je Hitler darovao Pavlu Karadorđeviću, koji ga je predao Vojnom muzeju u Beogradu.

3. Veliko zvono za sat gradskog zvonika u Dubrovniku, čiji smo natpis već citirali.

4. Zvono na crkvi sv. Klare u Kotoru sa natpisom:

AVE MARIA GRATIA PLENA DOMINVS TECVM
OPVS BAPTISTAE A. S. MDXII

Na zvonu su 4 niska reljefa, i to: Bogorodica sa inicijalima S.M, sv. Trifun sa inicijalima S. T, sv. Frano sa S. F. i sv. Bernardin sa S. B.

5. Veliko zvono domenikanskog zvonika u Dubrovniku. Promjer 100 cm, visine 100 cm i težine oko 1000 kg. Na ovom zvonu su reljefne slike sv. Domenika i sv. Tome Akvinskog, te slijedeći natpis:

⁸⁷⁾ J. Gelcich: Die Erzgieser der Republik Ragusa, Wien 1891.

⁸⁸⁾ Rog. 45, f. 39 — 39'.

⁸⁹⁾ Min. 40, f. 32' — 33'.

⁹⁰⁾ Min. 41, f. 87'.

22. Ivan de Tollis Rabljanin: Reljefni ukrasi na zvonu gradskog zvonika

CANITE TVBA IN SION VOCATE CETVM
CONGREGATE POPVLVM COADVNATE SENES
CONGREGATE PARVVLOS ET SVGENTES VBERA
A. S. MDXV RAGVSAE OPVS BAPTISTAE

6. Zvono crkve sv. Nikole u Dubrovniku sa natpisom:

MDXX. OPVS BAPTISTAE

7. Veliko zvono na zvonari crkve Navještenja izvan zidina grada Stona sa reljefnim slikama Bogorodice i sv. Vlaha sa inicijalima S. BL. i natpisom:

+ A.S. MDXXVIII. SENATVS. RAG. OB HONOREM
D. VIRG. DE-IPARE F.C. OPVS BAPTISTAE

Praga navodi da su ova zvona lijevana 1523. dočim je na njima napisana godina 1528. Obzirom da i Gelcich navodi godinu 1523., a i na osnovu drugih grešaka, koje su istovjetne i u Gelcicha i u Prage, može se konstatirati da je Praga jednostavno to prepisao iz Gelcicha.

Ova dva zvona Republika je dala saliti za crkvu sv. Marije u Polju (Gospa od Lužina) kao naknadu za komad zemljišta koje je Republika oduzela crkvi, radi proširenja solila. (Min. Cons. 36, f. 144). Zvona nijesu prenesena u Ston kako tvrdi Praga, već na crkvu Navještenja, koja je isto tako izvan zidina Stona, kao što je i sv. Marija od Polja, za koju su zvona bila salivena.

8. Drugo zvono na zvonari crkve Navještenja izvan zidina grada Stona, sa istim slikama, natpisom i godinom kao prednje.

9. Zvono sa crkve sv. Andrije na Pilama, sada na gradskoj luži zvonari, sa reljefnim slikama Bogorodice i sv. Andrije i inicijalima M DV i S A. Na zvonu je natpis: OPVS BAPTISTE A. S. MDXXV

10. Zvono na crkvi sv. Josipa u Dubrovniku sa natpisom:

A. S. MDXXXIII OPVS BAPTISTE

11. Zvono, koje je nekoć bilo na župnoj crkvi na Koločepu, a sada se nalazi na crkvi sv. Nikole na Koločepskom groblju. Promjer mu je 37 cm, a ima dvije reljefne slike Bogorodice i natpis:

MDXXXV OPVS JOANNES BAPTISTAE.

U Dubrovniku još postoji živa tradicija, da u moru ispod tvrđave Lovrijenca leži glasoviti top »Gušter«, djelo Ivana Rabljanina. Navodno sve do konca prošlog stoljeća top se kod tihog mra mogao vidjeti. Koncem prošlog stoljeća probijen je put oko grada, te je velika količina materijala bačena u more u blizini Lovrijenca. More je vremenom raznijelo jedan dio materijala, koji je zatrpao top. Dum Ivan Stojanović u svojoj »Engel—Stojanović, Povijest Dubrovnika« kaže, da je Austrija htjela dva velika topa, remek djela ljevaerske umjetnosti, skinuti sa Lovrijenca i odnijeti u Bečki vojni muzej. Jedan od njih da je pao u more, a drugog da su odnijeli.

Slično kaže i Škurla.⁹¹⁾ Stvarno, u Bečkom vojnom muzeju nalaze se dva dubrovačka topa, od kojih je jedan sa Lovrijenca, a čiji natpis glasi:

OP HYERONIMI VITALIS CREMONENSIS
A. S. 1571

Ovaj bi prema nekoliko puta spominjanom popisu natpisa na topovima Lovrijenca,⁹²⁾ mogao biti sa ove tvrđave. Drugi je onaj Rabljaninov iz god 1505., koji nije bio na Lovrijencu. Ovi topovi, prema izvještaju Bečkog vojnog muzeja, donešeni su u Beč 1816. Prema tome moglo bi biti vjerojatno, da nam je u moru pod Lovrijencem sačuvano remek-djelo Rabljanina.

⁹¹⁾ Škurla Stjepan: Ragusa Ceni storiči, Dubrovnik. str. 50 i 51.

⁹²⁾ Matejašević: Zibaldone II. str. 396.